

در کلاس شیمی سودوکو حل کنیم!

حسن حذرخانی

استادیار گروه شیمی دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی

چکیده

بازی‌های آموزشی محیط یادگیری را غنی‌تر می‌کنند. برای آماده کردن شرایط یادگیری و کشف مفاهیم توسط دانش‌آموزان می‌توان انواع بازی‌های کارتی و رایانه‌ای را به کار گرفت. جدول‌های سودوکو نیز به‌عنوان سرگرمی می‌توانند در این زمینه سودمند باشند. در این مقاله نمونه‌هایی از کاربرد جدول‌های سودوکو برای آموزش جدول تناوبی عناصرها و فرمول‌نویسی ترکیب‌های یونی ارائه می‌شود.

کلیدواژه‌ها: بازی‌های آموزشی، جدول تناوبی، جدول سودوکو، عناصرهای شیمیایی، ترکیب یونی

مقدمه

بازی‌های آموزشی به‌منظور تحقق هدف‌های یک برنامه درسی طراحی می‌شوند. از مهم‌ترین هدف‌های یک بازی، آسان کردن مفاهیم یادگیری است. آمیختگی بازی با آموزش، به دانش‌آموزان شادی و انگیزه می‌بخشد و سبب می‌شود با آرامش بیشتری به کمک پیام‌های موجود در بازی، با مفاهیم ارتباط برقرار کنند و به تجزیه و تحلیل آن‌ها بپردازند. از سوی دیگر، بازی‌ها به‌گونه‌ای طراحی می‌شوند که دانش‌آموزان را به‌طور غیرمستقیم با مفاهیم و هدف‌های پنهان درگیر کنند. بنابراین، یک بازی آموزشی توانایی غنی‌تر کردن محیط یادگیری را دارد.

جدول‌های سودوکو سرگرمی گروه‌های سنی گوناگون هستند. به‌نظر می‌رسد این جدول‌ها به‌عنوان ابزار آموزشی، در آموزش جدول تناوبی و آشنایی با عناصرهای شیمیایی سودمند باشند. در ادامه، به نمونه‌هایی از کاربرد جدول‌های سودوکو در آموزش این مبحث اشاره می‌شود.

جدول سودوکوی عنصرها

دانش‌آموزان با مراجعه به جدول تناوبی می‌توانند، جدول ۱ را کامل کنند. برای این کار باید راهنمایی‌های جدول سودوکو را در اختیار آنان گذاشت که شامل مواردی به این شرح‌اند:

آ - در هر ردیف و هر ستون این جدول، ۸ عنصر مربوط به گروه‌های اول تا هشتم جدول تناوبی و یک عنصر واسطه قرار می‌گیرند.

ب - در هر خانه از جدول‌های ۳×۳، باید عنصرهایی از یک دوره جدول - به جز فلزهای واسطه - قرار داده شوند.

پ - در یک ردیف یا ستون، نباید عنصری تکراری باشد.

برای نمونه، به جدول ۳×۳ در سمت راست بالای جدول کلی توجه کنید. عنصر مربوط به گروه اول جدول تناوبی فقط می‌تواند در ردیف سوم قرار گیرد؛ زیرا Li و Na در ردیف‌های اول و دوم جدول سودوکوی کلی انتخاب شده‌اند. از آنجا که عنصرهای معلوم در جدول ۳×۳ یادشده متعلق به دوره دوم جدول تناوبی هستند، پس عنصر Li می‌تواند در ردیف سوم قرار گیرد.

جدول ۱ درجه سختی: آسان

Li			Ar	Al				Be
N	F				Na			
			P		Cu		O	C
Cl		Si			Ne	P	Mn	
		Al		Li		Si		
	P	Na	C			Al		S
B	O		Cl		Si			
			S				F	Ni
Ne		F		P	Mg			B

اکنون قاعده‌های یادشده را به‌کار ببرید و جدول ۲ را کامل کنید.

جدول سودوکوی ترکیب‌های یونی

برای کامل کردن جدول ۳، باید به این نکته‌ها توجه شود:

آ - در هر خانه از جدول‌های ۳×۳، ترکیب‌های یک کاتیون - مانند Na^+ - نوشته می‌شوند.

ب - در هر خانه از جدول‌های ۳×۳، ترکیب‌هایی از یک کاتیون مشخص شامل کلرید، برمید، یدید، اکسید، هیدروکسید، نترات، کربنات، سولفات و فسفات آن قرار می‌گیرد.

پ - در هر ردیف، هر آنیون تنها یک‌بار نوشته می‌شود.

جدول ۲ درجه سختی: متوسط

	O	Li		B			Be	
	N				Ne	Li		F
Fe					F		B	C
		Ni			S		Cl	Ar
		Al	Mg		Ag	P		
P	Cl		Al			Co		
K	Zn		Br				Kr	
Kr		Ca	Ge				Se	
	Ge			K		Ca	As	

آمیختگی بازی با آموزش، به دانش‌آموزان شادی و انگیزه می‌بخشد و سبب می‌شود با آرامش بیشتری به کمک پیام‌های موجود در بازی، با مفاهیم ارتباط برقرار کنند

جدول ۳ درجه سختی: آسان

	Na_3PO_4	NaNO_2				HCl		
	NaI			Ca(OH)_2	CaCl_2			HBr
	NaOH		CaBr_2			H_2SO_4		$\text{H}_2\text{O (oxide)}$
$\text{Cu(NO}_3)_2$		CuBr_2	Al_2O_3		AlI_3			
	CuO		AlCl_3		$\text{Al}_2(\text{CO}_3)_3$		MgBr_2	
			Al(OH)_3		AlBr_3	MgI_2		MgSO_4
K_2CO_3		K_3PO_4			$\text{Zn(NO}_3)_2$			LiOH
KOH			$\text{Zn}_3(\text{PO}_4)_2$	ZnO		LiBr	Li_2CO_3	
	KCl	K_2SO_4				Li_3PO_4	LiI	

حل جدول ها

جدول ۱

Li	C	Fe	Ar	Al	S	F	N	Be
N	F	O	Mg	Si	Na	Fe	B	Ne
Be	B	Ne	P	Cl	Cu	Li	O	C
Cl	Mg	Si	B	O	Ne	P	Mn	Na
S	Ar	Al	Fe	Li	N	Si	Mg	Cl
Fe	P	Na	C	Be	F	Al	Ar	S
B	O	Be	Cl	Fe	Si	Ne	Li	N
C	Li	N	S	Ar	Al	Be	F	Ni
Ne	Fe	F	Na	P	Mg	O	C	B

جدول ۲

F	O	Li	Fe	B	C	Ne	Be	N
B	N	C	O	Be	Ne	Li	Fe	F
Fe	Be	Ne	Li	N	F	O	B	C
Mg	Na	Ni	P	Si	S	Al	Cl	Ar
Si	Ar	Al	Mg	Cl	Ag	P	Na	S
P	Cl	S	Al	Ar	Na	Co	Si	Mg
K	Zn	As	Br	Se	Ca	Ge	Kr	Ga
Kr	Ga	Ca	Ge	Fe	As	Br	Se	K
Se	Ge	Br	Kr	K	Ga	Ca	As	Fe

جدول ۳

NaBr	Na_3PO_4	NaNO_2	CaSO_4	CaCO_3	CaO	HCl	H_2O	HI
Na_2SO_4	NaI	Na_2O	$\text{Ca(NO}_3)_2$	Ca(OH)_2	CaCl_2	H_2CO_3	H_3PO_4	HBr
NaCl	NaOH	Na_2CO_3	CaBr_2	CaI_2	$\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$	H_2SO_4	HNO_3	$\text{H}_2\text{O (oxide)}$
$\text{Cu(NO}_3)_2$	CuSO_4	CuBr_2	Al_2O_3	AlPO_4	AlI_3	Mg(OH)_2	MgCl_2	MgCO_3
CuI_2	CuO	Cu(OH)_2	AlCl_3	$\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$	$\text{Al}_2(\text{CO}_3)_3$	$\text{Mg(NO}_3)_2$	MgBr_2	$\text{Mg}_3(\text{PO}_4)_2$
$\text{Cu}_3(\text{PO}_4)_2$	CuCO_3	CuCl_2	Al(OH)_3	$\text{Al(NO}_3)_3$	AlBr_3	MgI_2	MgO	MgSO_4
K_2CO_3	KBr	K_3PO_4	ZnI_2	ZnCl_2	$\text{Zn(NO}_3)_2$	Li_2O	Li_2SO_4	LiOH
KOH	KNO_3	KI	$\text{Zn}_3(\text{PO}_4)_2$	ZnO	ZnSO_4	LiBr	Li_2CO_3	LiCl
K_2O	KCl	K_2SO_4	ZnCO_3	ZnBr_2	Zn(OH)_2	Li_3PO_4	LiI	LiNO_3

ت - در هر ستون نیز هر آنیون، تنها یکبار باید نوشته شود.

توجه کنید که در خانه‌های 3×3 سمت راست بالای جدول ۲، ترکیب‌های هیدروژن باید قرار داده شوند. البته ترکیب‌های هیدروژن، یونی نیستند اما با قاعده‌های این بازی سازگاری دارند.

